

УДК 94 (477)

О. С. Козирев

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

**ПЕТЕРБУРЗЬКА ГРУПА
УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛІСТІВ-ФЕДЕРАЛІСТІВ (1883–1889 рр.)
ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗКИ З НАДДНІПРЯНЩИНОЮ**

У статті розглядається ідейно-теоретична та практична діяльність групи українських соціалістів-федералістів («гурток 13-ти»), що існувала в Петербурзі впродовж 1883–1889 рр.

Ключові слова: українські соціалісти-федералісти, «гурток 13-ти», Єлисаветградська громада, українська політична еміграція.

В статье рассматривается идейно-теоретическая и практическая деятельность группы украинских социалистов-федералистов («кружок 13-ти»), которая существовала в Петербурге на протяжении 1883–1889 гг.

Ключевые слова: украинские социалисты-федералисты, «кружок 13-ти», Елизаветградская громада, украинская политическая эмиграция.

The article discusses the ideological, theoretical and practical activities of the group of Ukrainian Socialists-Federalists («The group of 13»), which existed in St. Petersburg during the years 1883–1889.

The key-words: Ukrainian socialists-federalists, «The group of 13», community of Elizavetgrad, Ukrainian political immigration.

В умовах подальшої трансформації суспільно-політичних відносин в сучасній Україні важливого значення набуває розробка обгрунтованої новітньої концепції вітчизняної історії. У зв'язку з цим варти уваги маловивчені питання українського національного руху 80-х рр. XIX ст., як-от діяльність групи українських соціалістів-федералістів («гурток 13-ти»), що існувала в Санкт-Петербурзі впродовж 1883–1889 рр.

Певні аспекти проблеми відбилися в працях Ю. Лавріненка [15], О. Козирева [13, 14], А. Катренка [12], О. Висоцького [3] та ін. У той же час потребує розширення й уточнення джерельна та фактологічна основа подальшого вивчення діяльності «гуртка 13-ти» для визначення місця і ролі цього осередка в українському національному русі 80-х рр. XIX ст.

Важливим джерелом з означеної теми є стаття учасника «гуртка 13-ти» М. К. Василєва (Васильєва) «Причинок до історії українського руху в Росії», яка містить стислий огляд діяльності та текст (російською мовою) політичної «Програми» українських соціалістів-федералістів

[2]. Цінну інформацію містять написані М. Драгомановим «Перший лист до Петербуржця», «Другий лист до Петербуржця» та рецензія «Уваги на «Програму українцев соціалістов федералістов» (правопис оригіналу. – *О. К.*), опубліковані І. Франком у 1906 р. з його примітками [8, с. 126–139, 190–192]. Уривчасті свідчення про діяльність гуртківців наведено в листах М. Драгоманова до І. Франка [8], у спогадах учасниці громадівського руху М. Беренштам-Кістяковської [1].

Дана стаття ставить за мету уточнити склад «гуртка 13-ти», розглянути його ідейно-теоретичну та практичну діяльність.

Восени 1883 р. серед студентської молоді Санкт-Петербурга почав формуватися політичний осередок, учасники якого згодом назвали себе групою українських соціалістів-федералістів – «гуртком 13-ти». До складу групи спочатку ввійшло п'ять чоловік з українського земляцтва. За свідченням М. Васильєва (Василєва), це були два студенти Воєнно-медичної академії, один – Санкт-Петербурзького університету, один – Технологічного інституту і один колишній студент-технолог, виключений 1878 / 79 р., за часів урядових переслідувань революціонерів-народників. А в 1884 / 85 навчального році до українського гуртка було запрошено ще вісім студентів: з університету – два (один з них згодом перейшов до Воєнно-медичної академії), з Лісового інституту – один, з Воєнно-медичної академії – один, з Бестужевських курсів – три і Надеждінських курсів – один. Родом вони були з різних частин України: чотири з Київщини, один з Херсонщини, один з Бесарабії, три з Харківської губернії, два з Чернігівської і два з Полтавської [2, с. 148–149].

Серед учасників «гуртка 13-ти» напевно відомі Михайло Калинович Васильєв і Дмитро Іванович Петровський [12, с. 158; 15, с. 20]. Син службовця М. Васильєв (близько 1863–10.05.12) народився в с. Лебедин Чигиринського повіту Київської губернії, під час навчання в земському реальному училищі в Єлизаветграді входив до складу місцевої української громади та організованого А. К. Тарковським гуртка саморозвитку, у подальшому перетвореного на народовольський; у 1882 р. вступив до Санкт-Петербурзького Технологічного інституту і через рік став одним із перших п'яти учасників групи українських соціалістів-федералістів [6, стб. 542; 12, с. 98]. Син священника з м. Мени Сосницького повіту Чернігівської губернії Д. Петровський, за свідченням М. Васильєва, був студентом спочатку Санкт-Петербурзького університету, а потім Воєнно-медичної академії, імовірно до 1886 / 87 навчального року він теж входив до числа восьми студентів, запрошених до «гуртка 13-ти» пізніше [2, с. 148–149].

У статті Н. Григорієва «Доба М. Драгоманова» крім М. Васильєва і Д. Петровського наведено (без посилань на джерела) прізвища ще трьох гуртківців – М. Галина, М. Чернишова, П. Линтварьова як ор-

ганізаторів у 1885 р. першої української політичної партії – «Української Соціал-Революційної Партії» (у статті вони означені як М. Галин, М. Василіїв, Д. Петрівський, М. Чернишев, П. Линтварів) [5, с. 27]. Очевидно, що йдеться про «гурток 13-ти», ототожнення якого з політичною партією здається нам некоректним. Приналежність М. Галина до «гуртка 13-ти» підтверджується споминами М. Беренштам-Кістяківської [1, с. 209–210]. За іншими джерелами, син священика Мартирій (Мартин) Андронікович Галин (14 квітня 1858–1943?) закінчив Кишинівську духовну семінарію, у 1881 р. навчався в Новоросійському університеті, з якого за участь у студентських заворушеннях (листопад 1881 р.) його було виключено і піддано негласному нагляду поліції. У 1883 р. М. Галин – студент Воєнно-медичної академії. За розпорядженням департаменту поліції від 14 січня 1884 р. за ним знов встановлено негласний нагляд за розповсюдження нелегальної літератури [1, с. 209; 7, стб. 705; 9, с. 340; 10, с. 2]. Приналежність до «гуртка 13-ти» М. Чернишова і П. Линтварьова не виключена, однак дане твердження Н. Григориїва потребує перевірки.

Можна вважати, що до числа перших п'яти членів «гуртка 13-ти» входив Іван Онисимович Колодієв (Колодєв), який завершив навчання у Санкт-Петербурзькому Технологічному інституті в 1884 р. На користь цього говорить і те, що він водночас із М. Васильєвим навчався в Єлисаветградському реальному земському училищі, Санкт-Петербурзькому Технологічному інституті і входив до складу Єлисаветградської громади, з учасниками якої підтримував постійні зв'язки. Мабуть, про нього як «бувшого технолога» йдеться у спогадах М. Васильєва [2, с. 148; 21, арк. 4, 12].

Зіставлення даних зі споминів М. Васильєва, М. Беренштам-Кістяківської та біобібліографічного словника діячів революційного руху в Росії дозволяє стверджувати, що І. Колодієв, М. Васильєв і М. Галин були серед перших п'яти організаторів і учасників українського політичного гуртка, а Д. Петровський увійшов до його складу пізніше. Наприкінці 1884 / 85 навчального року у складі петербурзької групи українських соціалістів-федералістів було дев'ять юнаків і чотири дівчини. «Гурток 13-ти» був, за словами М. Васильєва, центральною організацією петербурзької української молоді, добре законспірованим, і проводив активну організаційно-пропагандистську та національно-культурну роботу [2, с. 147–148].

Одним із гуртківців було складено політичну програму, яка неодноразово обговорювалася за участі представників інших українських гуртків, а також російських революційних організацій. У ній пояснювалася назва групи й обґрунтовувався вибір методів боротьби. Було заявлено про право українського народу на вільний національний розвиток і засуджено нівелювання його національних особливостей чи то царатом, чи то російськими опозиційними колами.

Завдання в культурній сфері гуртківці вбачали у сприянні всебічному розвитку української науки, літератури, театру, музики, преси, школи. Великі надії покладалися на інтелігенцію та, почасти, найбільш розвинених селян. Учасники гуртка виступали за гарантію прав національних меншин в Україні, сподіваючись на підтримку з їх боку.

У політичній сфері на перший план висувалося досягнення повної національної автономії (самовизначення) України та розвиток самоврядування на демократичних засадах. Право на автономію визнавалося за всіма націями та областями Російської імперії. Ставилося питання про досягнення повної політичної незалежності України як гарантії захисту від можливих посягань на її національні інтереси під час революції. У разі забезпечення прав людини, вільного національного розвитку, місцевого самоврядування віддавалася перевага федерації як найбільш справедливій і міцній формі державного устрою. Цей вибір було обумовлено й загрозою втрати Україною незалежності через воєнне втручання більш могутніх держав, якщо вона буде стояти осторонь федеративного союзу. Кожна область та нація самі мали вирішувати: залишатися у складі федерації або вийти з неї.

В економічній сфері члени гуртка виступали за перехід заводів до рук робітників, а землі – у власність сільських громад, відкладаючи повну реалізацію цих вимог на далеке майбутнє, бо вважали соціально-економічні питання дуже складними і тому головну увагу звертали на політичні та культурні заходи, які, на думку М. Васильєва, більш відповідали вимогам часу [2, с. 151].

Своїми найближчими завданнями гуртківці вважали: сприяння формуванню української соціалістичної інтелігенції; проведення по містах і селах пропаганди; організацію спеціальних гуртків для складання та видання популярної соціалістичної літератури тощо. Важливе значення надавалося використанню традицій козацтва та Запорозької Січі.

Учасники «гуртка 13-ти» схилялися до співпраці з усіма опозиційними напрямками (крім анархічного), бо вважали, що до загальної мети треба йти разом, незважаючи на програмні розбіжності. Відстоюючи свою організаційну самостійність, вони виступали проти злиття з російськими революційними партіями чи свого визнання однією з їх фракцій [2, с. 151–157; 12, с. 159–162; 14]. Можна погодитися з думкою О. Висоцького, що дана програма являла собою квінтесенцію більшої частини політичних переконань М. Драгоманова, щоправда, у дещо спотвореному та спрощеному вигляді [3, с. 25].

У вересні 1885 р. Д. Петровський прибув до Львова як представник «гуртка 13-ти», звідти, за підтримки І. Франка, установив письмовий зв'язок із М. Драгомановим, розраховуючи на подальшу спів-

працю [2, с. 149; 8, с. 126–127; 12, с. 158]. «Программа украинцев социалистов федералистов» була привезена до Львова дружиною старо-громадівця Є. К. Трегубова, а згодом І. Франко надіслав цей документ М. Драгоманову, який одержав його 9 лютого 1886 р. [4, с. 49–50]. Із критичними зауваженнями щодо змісту програми гуртківці ознайомилися, ймовірно, наприкінці лютого або на початку березня 1886 р. [8, с. 177–178, 190–191].

М. Драгоманов вважав зайвим характеризувати групу українських соціалістів-федералістів як революціонерів, оскільки, на його думку, революція – не завдання, а один із засобів боротьби. Він критикував програму за повтори (особливо з питання про національність) і відсутність уваги до прав людини і громадянина, котрі розглядав як єдину міцну підставу всіх інших прав, ураховуючи й національні [8, с. 191]. Негативну оцінку Драгоманова викликало прагнення «гуртка 13-ти» у своїх політичних інтересах спертися на «революционное политическое движение с обще-русским государственно-централистическим характером»: «Воно просто ворог, це й треба сказати. Федералісти можуть дружити тільки з федералістами» [8, с. 191]. Були висловлені й інші критичні зауваження (щодо ставлення до сепаратистських рухів, участі українців у терористичних справах тощо), з більшістю яких гуртківці погодилися, однак залишилися прихильниками співпраці з партіями «державно-централистичного характеру» [2, с. 150–151; 8, с. 191–192]. У подальшому члени групи зберігали налагоджені зв'язки з М. Драгомановим, надсилаючи гроші, книги та інші письмові матеріали, потрібні для наукової та публіцистичної діяльності [2, с. 149].

Учасники «гуртка 13-ти» здійснювали активну організаційно-пропагандистську і національно-культурну роботу серед української молоді, підтримували зв'язки із громадівцями Києва (про що свідчить конспіративне листування М. Васильєва і М. Галина з керівником «гуртка українських народниць» Оленою Доброграєвою), Санкт-Петербурга, співпрацювали з опозиційними рухами, організаціями, гуртками представників інших національностей столиці імперії [1, с. 208; 2, с. 147–148; 16].

Найбільш налагоджені контакти «гурток 13-ти» мав із народо-вольським осередком та українською громадою Єлисаветграда – завдяки особистому знайомству М. Васильєва та І. Колодієва з їх учасниками ще за часів навчання в земському реальному училищі [12, с. 98, 102]. Про приїзди до міста з пропагандистською метою студентів Технологічного інституту М. Васильєва, І. Дубровинського, І. Колодієва, студента Академії мистецтв О. Харченка свідчать відверті зізнання члена місцевого народо-вольського гуртка Євгена Хороманського, що містять класифікацію політичних позицій діячів, притяг-

нутих у 1884–1885 рр. до слідства у справах «Єлисаветградського народовольського гуртка» та «Українофільського злочинного товариства»: «Васильєв (студент Петербургського технологічного інститута в сношеннях с Петербургской партией украинофилов-народников, равно преступной и имеющей свою типографию, а также и с московской. Пономарев (там же) сношения те же [...] Дубровинский (Елисаветградский – студент Технологического института в Петербурге) в прямой связи с главной петербургской центральной партией «Народной Воли» [...] Харченко – (Академист – в Петербурге) принадлежит к партии украинофилов-народников [...] Корецкий – (студент Технологического института) к той же партии [...]» [19, арк. 7–76 зв.].

Порівняння цих слів із спогадами М. Васильєва дає підстави стверджувати, що в 1884 р. Іван Іванович Пономарьов, Василь Васильович Корецький, Іван Єгорович Дубровинський та Олексій Данилович Харченко не належали до «гуртка 13-ти», оскільки в ньому було тільки два студенти-технологи (І. Колодієв, М. Васильєв) і відсутні студенти з Академії мистецтв [2, с. 148; 20, арк. 552–552 зв.]. Скоріше за все вищезгадані студенти входили до складу іншого українського соціалістичного гуртка, організованого М. Васильєвим (на момент слідства в листопаді 1884 р. – студентом 3-го курсу) і, можливо, І. Колодієвим у Технологічному інституті. М. Галин і Д. Петровський, напевно, виступили організаторами гуртка соціалістів-федералістів у Военно-медичній академії, який пізніше об'єднався з гуртком «молдших» технологів [2, с. 148].

Не виключено, що центральною групою соціалістів-федералістів було створено подібний гурток і в Академії мистецтв за участі О. Харченка. На користь цього говорить те, що І. Пономарьов, В. Корецький, І. Дубровинський та О. Харченко закінчили Єлисаветградське реальне земське училище, мали зв'язки з місцевою українською громадою і на початку 1880-х рр. виїхали до Санкт-Петербурга для продовження навчання.

Матеріали слідства свідчать про активну організаційно-пропагандистську роботу та зв'язки з російськими народниками І. Колодієва. Зокрема, у середовищі елисаветградських громадівців і народовольців він розповсюджував закордонні видання творів М. П. Драгоманова, С. А. Подолинського, Т. Г. Шевченка, організовував збирання пожертвувань на користь «Групи робітничого союзу» [20, арк. 269; 21, арк. 15, 47]. Виготовлені народовольцем Самійлом Дудіним печатки, що використовувалися народниками для підробки документів, були привезені І. Дубровинським до Санкт-Петербурга і передані І. Колодієву [18, арк. 39]. Жандарми дізналися про зв'язки Колодієва з народовольцем М. Ф. Грачевським та іншими засудженими в 1883 р. за «процесом 17-ти» [18, арк. 134].

Однак існування «гуртка 13-ти», завдяки конспірації, залишилося слідству невідомим, а справу в грудні 1886 р. було розв'язано адміністративним шляхом [12, с. 105]. І. Пономарьова та І. Дубровинського було піддано гласному поліцейському нагляду строком на два роки за місцем проживання в Херсонській губернії, М. Васильєва – нагляду з боку начальства навчального закладу на два роки із заміною на дворічний гласний нагляд поліції у разі, якщо він залишить навчальний заклад раніше зазначеного строку [17, арк. 67]. О. Харченко помер на момент виконання царського розпорядження, а І. Колодієву «за скоєні раніше злочини» передбачалося більш суворе покарання [20, арк. 446].

Після завершення навчання, впродовж другої половини 1880-х рр., учасники «гуртка 13-ти» повернулися в Україну, що призвело до поступового згорання діяльності гуртка. У Санкт-Петербурзі залишилися їх послідовники – «гурток медиків-технологів», до складу якого, на нашу думку, входили І. Пономарьов, В. Корецький, І. Дубровинський, а також інші студенти Технологічного інституту та Воєнно-медичної академії [2, с. 148].

У подальшому житті українські соціалісти-федералісти поєднували професійну діяльність із національно-культурною роботою. Інженер цукрової промисловості М. Васильєв з 1909 р. входив до Українського наукового товариства в Києві (УНТК), чимало уваги приділяв етнографічним дослідженням [6, стб. 542; 9, с. 215]. Д. Петровський після успішного складання в 1889 р. (чи 1890) іспиту при Московському університеті на звання лікаря недовгий час служив при Чернігівському земстві до своєї смерті від висипного тифу [2, с. 149]. М. Галин у 1886 р. закінчив Воєнно-медичну академію, у 1889–1890 рр. проживав у Києві, входив до «Старої Громади». У 1909 р. він очолив природничо-медичну секцію Українського наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка в Києві (у грудні 1911 р. поділену на медичну і природничо-технічну), працював над матеріалами до української медичної термінології. У серпні 1920 р. вийшов окремим виданням «Російсько-український медичний словник» за редакцією М. Галина (остаточно впорядкований редакційною комісією під головуванням О. В. Корчака-Чепурківського). У 1919 р. вчений виїхав до Німеччини, потім проживав у Бесарабії [1, с. 209; 7, стб. 705].

Тож в умовах реакції 80-х рр. XIX ст. у студентському середовищі Санкт-Петербурга сформувалася і активно діяла група українських соціалістів-федералістів («гурток 13-ти») драгоманівського напрямку, до складу якої входили М. К. Васильєв, М. А. Галин, Д. І. Петровський, І. О. Колодієв (Колодєв), а також, можливо, М. Чернишов та П. Линтварьов. Прізвища решти учасників потребують з'ясування.

Незважаючи на наявність політичної програми, складеної під визначальним впливом ідей М. Драгоманова, практична діяльність

«гуртка 13-ти» була зосереджена на національно-організаційній, пропагандистській і культурній роботі, переважно серед української студентської молоді та інтелігенції Петербурга, Києва, Єлисаветграда.

На відміну від безкомпромісної позиції Драгоманова «гурток 13-ти» розглядав російські революційні організації державно-централістичного характеру як союзників у боротьбі із самодержавством, зберігаючи ідейно-політичну й організаційну самостійність, обумовлену специфікою програмних завдань українського національно-визвольного руху.

Бібліографічні посилання

1. *Беренштам-Кістяковська М.* Українські гуртки в Києві другої половини 1880-их та початку 1890-их років / Марія Беренштам-Кістяковська // За сто літ: матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття / під ред. М. Грушевського. – К., 1928. – Кн. 3. – С. 206–225.

2. *Василев М.* Причинок до історії українського руху в Росії / М. Василев // Зап. Наук. тов-ва ім. Шевченка. – Львів, 1912. – Т. CVIII, кн. II. – С. 147–157.

3. *Висоцький О. Ю.* Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок / О. Ю. Висоцький. – К., 2004.

4. *Возняк М.* До історії місії М. Драгоманова / Михайло Возняк // Україна: матеріали з громадського і літературного життя України. – 1929. – Кн. 32. – Січень–лютий. – С. 48–72.

5. *Григорієв Н.* Доба М. Драгоманова / Н. Григорієв / за заг. ред. Павла Богацького // Михайло Драгоманов. Вибрані твори. Т. 1. – Прага; Н.-Й., 1937. – С. 1–30.

6. Деятели революционного движения в России: библиографический словарь / сост. Р. М. Кантором, П. Г. Любомировым, А. А. Шиловым, Е. Н. Кушевой. – М., 1933. – Т. 3: Восьмидесятые годы. – Вып. I. – А-В. – 690 стб.

7. Деятели революционного движения в России: библиографический словарь / сост. М. М. Клевенским, Е. Н. Кушевой и А. А. Шиловым. – М., 1934. – Т. 3: Восьмидесятые годы. – Вып. II. – Г-З. – 1580 стб.

8. *Драгоманов М.* Листи до І. Франка і інших (1881–1895) / видав Іван Франко. – Т. 1 (1881–1886). – Львів, 1906.

9. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / ред. В. Кубійович / Наук. тов-во ім. Т. Шевченка у Львові. – Т. 1. – Львів, 1993. – (Перевидання в Україні; репринтне відтворення видання 1955–1984 рр.)

10. Ириной (Тафуня). Митрополит Гавриил (Банулеску-Бодони) и основанная им Кишиневско-Молдавская митрополия [Электронный ресурс] / Ириной (Тафуня) // Научный богословский портал. – Режим доступа: <http://bogoslov.ru/ПорталБогослов.Ru/text/408560.html>.

11. *Катренко А.* Єлисаветградська громада (кінець 70-х – початок 80-х років XIX ст.) / А. Катренко, Ю. Беззуб // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича: доповіді та матеріали (Київ, 16–18 березня 1993 р.) / Ін-т укр. археографії АН України; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1994. – С. 224–234.

12. *Катренко А. М.* Український національний рух XIX століття: навч. посібник для студ. іст. ф-тетів / А. М. Катренко / Мін-во освіти України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Ч. 2. 60–90-ті роки XIX ст. – К., 1999.

13. *Козирев О. С.* Петербурзький гурток українських соціалістів-федералістів та ідея української державності (1883–1889 рр.) / О. С. Козирев // Відродження української державності: проблеми історії та культури: матеріали міжнар. наук. конф. (13–16 травня 1996). – Ч. 1. – Одеса, 1996. – С. 24–25.

14. *Козирев О.* Політична програма петербурзької групи українських соціалістів-федералістів (1883–1889) / Олег Козирев // Аркасівські читання: матеріали І міжнар. наук-практ. конф. (Миколаїв, 14–15 квіт. 2011 р.). – Миколаїв, 2011. – С. 180–183.

15. *Лавриненко Ю.* Рух Вільної Спілки / Ю. Лавриненко // Укр. історик. – Н.-Й.; Мюнхен, 1976. – № 1–4 (49–52). – С. 14–47.

16. *Світленко С.* Невідома програма київського гуртка українських народолюбців О. О. Доброграєвої середини 1880-х рр. / С. Світленко // Наук. зап.: збірник праць молодих вчених та аспірантів / НАН України, Ін-т укр. історіографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1997. – Т. 2. – С. 256–270.

17. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДА України у м. Києві). – Ф. 274, оп. 1, спр. 290.

18. ЦДА України у м. Києві. – Ф. 301, оп. 1, спр. 122.

19. ЦДА України у м. Києві. – Ф. 419, оп. 1, спр. 1192.

20. ЦДА України у м. Києві. – Ф. 419, оп. 1, спр. 1193.

21. ЦДА України у м. Києві. – Ф. 419, оп. 1, спр. 1215.

Надійшла до редколегії 10.11.2011

УДК 94 (477) «1855–1885»

О. А. Сміянова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДМИТРО ІВАНОВИЧ ЯВОРНИЦЬКИЙ: АСПЕКТИ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ

Відтворено і проаналізовано повсякденне життя відомого академіка Дмитра Івановича Яворницького в його молоді роки (1855–1885), досліджено вплив побуту на його творчу лабораторію і науково-культурницьку діяльність.

Ключові слова: Дмитро Іванович Яворницький, побутові впливи, особисте життя, сімейна історія, повсякденна творча праця.

Отображена и проанализирована повседневная жизнь известного академика Дмитрия Ивановича Яворницкого в его молодые годы (1855–1885), исследовано влияние быта на его творческую лабораторию и научно-культурническую деятельность.

Ключевые слова: Дмитрий Иванович Яворницкий, бытовые влияния, личная жизнь, семейная история, повседневный творческий труд.